

УДК 32.001:324:323

ПОБУДОВА ІНТЕГРАТИВНИХ МОДЕЛЕЙ ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ВИБОРУ НА ОСНОВІ МЕТОДОЛОГІЇ «ЛІЙКИ ПРИЧИНОВСТІ»

Вікторія Бунь

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
філософський факультет, кафедра теорії та історії політичної науки,
вул. Університетська 1, 79000, Львів, Україна
e-mail: victoriabyn@mail.ru*

Розглянуто низку інтегративних моделей дослідження електорального вибору. Доведено, що на сучасному етапі для здійснення теоретично послідовного й емпірично адекватного дослідження детермінант електорального вибору в нових демократіях потрібно вибудувати інтегративний підхід на основі синтезу методологічного інструментарію класичних теорій електорального вибору. З'ясовано, що значний потенціал для теоретико-методологічного синтезу має розроблена в межах соціально-психологічного підходу модель "лійки причиновості".

Ключові слова: електоральний вибір, детермінанти електорального вибору, теорії електорального вибору, інтегративна модель електорального вибору, "лійка причиновості".

Електоральною участю науковці почали цікавитись порівняно недавно. Це пояснюється формуванням інституту парламентаризму та інституту виборів законодавців, введенням загального виборчого права. Хоча вибори у вигляді здійснення народовладдя існували ще в Стародавній Греції, стрижневим механізмом, формою прояву суверенітету народу вони стали саме в умовах сучасних демократій. Введення загального виборчого права, скасування майнових цenzів дало змогу залучити до політичної сфери діяльності велику кількість людей. Громадяни отримали право проявляти свою політичну волю на виборах, а вчені звернулися до аналізу механізмів формування політичного вибору громадян.

У процесі дослідження електоральної участі було вироблено три класичних підходи – соціологічний, соціально-психологічний, раціонального вибору. Незважаючи на численні сильні аспекти означених концепцій, автори "класичних" електоральних теорій робили висновки переважно на матеріалах дослідження окремих країн. Тому вони не володіють універсальністю, і застосовувати їх для аналізу виборів в інших державах варто обережно. Подолати цей недолік можна за допомогою створення інтегративних моделей поведінки виборців, котрі об'єднували б детермінанти електорального вибору характерні для різних підходів. Основою для такої інтеграції стає методологія "лійки причиновості" вироблена в межах соціально-психологічного підходу.

Науковці з Мічиганського університету А. Кемпбел, Ф. Конверс, В. Міллер, Д. Стоукс здійснили аналіз президентських виборів у США 1952 і 1956 рр. Результатом дослідження стала монографія "Американський виборець". Ця робота цікава насамперед тим, що вчені зробили ієрархізацію факторів електорального вибору і запропонували

© Бунь В., 2014

модель “лійки причиновості”. Методологія отримала не лише подальше використання для вивчення електоральної суб’єктності, а й була широко застосована в транзитології, дослідженнях міжнародних систем. Головний зміст запропонованого підходу: чинники розташовуються ієрархічно, тобто по-різному впливають на електоральне самовизначення виборців. Ця методологія допомагає здійснити ранжування різномасштабних факторів.

Автори “Американського виборця” пояснюють механізм дії в лійці таким чином: “Уявімо, що вісь лійки – це часовий вимір... Більшість складних подій у «лійці» є результатом множини попередніх причин. Кожна така подія натомість впливає на чисельні наслідки, але фокус нашого зацікавлення звужується в процесі наближення до залежної змінної поведінки. Ми поступово вилучаємо ті наслідки, котрі перестають впливати на політичну дію. Оскільки ми змушені розглядати всі часткові причини як суттєві в кожний окремий момент, відповідно наслідків, що мають для нас значення, є значно менше, ніж їх причин. Результатом є ефект конвергенції” [15, с. 24].

У «лійку» дослідники закладають набір чинників, котрі утворюють рівні змінних. У найширшій частині містяться економічна структура, соціальні розколи (поділи) та історичні традиції, які не детермінують електоральний вибір, але впливають на структуру партійної системи і формують наступний рівень факторів (групову лояльність і ціннісні орієнтації). Безпосередньо на електоральний вибір впливають установки виборців щодо кандидатів (республіканця і демократа), політичних курсів (враховуються питання зовнішньої і внутрішньої політики) та групових інтересів (“переваг”) і проурядових партій. Дослідники також виокремлюють низку зовнішніх відносно “лійки” короткотермінових факторів: поточні політичні й економічні умови, особливості виборчої кампанії, дії уряду, вплив друзів, оточення та ЗМІ.

Ключову роль в означеній теорії відіграє поняття “партійної ідентифікації”. Її розвиток вчені простежують від періоду ранньої соціалізації. У “лійці” партійній ідентифікації належить роль своєрідного фільтру, який опосередковує вплив факторів на електоральний вибір та виконує роль проміжної ланки в процесі впливу групової лояльності та ціннісних орієнтацій на установки.

Соціально-психологічний підхід загалом і методологія “лійки причиновості” зокрема продемонстрували свою дієвість під час дослідження електорального вибору в США. Однак теорія не уникла критики. Так, процес солідаризації з партією (партійну ідентифікацію) автори підходу характеризували як стабільну, таку, що формується в період ранньої соціалізації та змінюється впродовж життя лише під впливом вагомих суспільно-політичних проблем. Хоча, з цієї точки зору складно пояснити факт масового відходу виборців від традиційних політичних партій у США та Західній Європі в 60–70-х рр. ХХ ст. Саме тому автори підходу намагались реабілітувати власні дослідження. Скажімо, Ф. Конверс запропонував теорію “нормального голосування” [10]. Головною її гіпотезою було те, що партійна ідентифікація є достатньо стабільною і перманентно впливає на електоральний вибір. Зміни спостерігаються лише у випадку впливу на виборця сильних короткострокових чинників (різка зміна поточної політичної, економічної ситуації, поява актуальних проблем під час виборчої кампанії та ін.). Якщо

на наступних виборах їхній вплив зникає, то дія партійної ідентифікації проявляється повністю. У такий спосіб, залежно від стійкості партійної ідентифікації, виборців поділяють на поміркованих і “стійких” (що сильніша партійна ідентифікація, то менше виборець підпадає під вплив короткострокових факторів). “Стойких” виборців Ф. Конверс характеризував не лише як найстабільніших у власних уподобаннях, а й таких, котрі вирізняються високим рівнем електоральної активності, значною поінформованістю та підвищеним інтересом до сфери політики. Це твердження викликало дискусію стосовно того, чому найпоінформованіші стійкі виборці не можуть змінити власні уподобання під впливом нових суспільно-політичних проблем та нових соціополітичних поділів.

Подолати означені недоліки концепції допоможе створення інтегративних моделей поведінки виборців, що об'єднували б детермінанти електорального вибору характерні для різних підходів.

На можливості інтеграції трьох підходів наголошує Г. Голосов: “Можливість синтезу основних напрямів у дослідженні електоральної поведінки виникає завдяки даунсівській ідеї стосовно економії зусиль, пов'язаних зі збором інформації” [5, с. 242]. Згідно з такою логікою в межах раціонально-інструментального підходу цю функцію виконує ідеологія, ретроспективна оцінка дій уряду стосовно економічної політики або очікування виборців, у межах соціологічного підходу – соціальна приналежність і партійна ідентифікація в рамках соціально-психологічної теорії. У такому випадку відкривається широка можливість побудови інтегративних теорій, які також можуть бути використані для аналізу електоральної участі виборців у нових демократіях, зокрема на пострадянському просторі.

Російський дослідник А. Мельвіль [8] стверджує, що значним потенціалом для теоретико-методологічного синтезу володіє методологія “лійки причинності”. Ідея звуження фокусу аналізу, що є характерною для “лійки”, дає змогу поступово проаналізувати всі рівні факторів, врахувавши такі з них, як соціополітичні поділи (центральна категорія соціологічного підходу), партійна ідентифікація (розглядається в межах соціально-психологічної теорії), позиції виборців стосовно окремих питань (в тому числі економічних) та ін.

Дослідник з Нідерландів Е. Опенхюйс використовує “лійку причинності” для побудови інтегративної моделі електорального вибору [12]. Аналізуючи вибори до Європейського парламенту в 12 країнах Європейського Союзу, він будує багатфакторну “лійку причинності” для пояснення детермінант вибору певної політичної партії. Учений вирізняє залежні й незалежні змінні. До перших зараховують соціальні поділи (належність до соціальної групи та релігійної спільноти), розміщення на осях “лівий – правий”, “матеріалізм – постматеріалізм” і розмір партії. Вони натомість детермінують залежні змінні: ставлення виборців до окремих питань зі сфери політики, оцінка діяльності уряду і ставлення до Європейського Союзу. Останній чинник потрапив у “лійку” у зв'язку з тим, що досліджувались саме вибори до Європейського парламенту.

Запропонована модель допомагає інтегрувати детермінанти електорального вибору, вироблені в межах різних теоретичних підходів. Однак досліднику не вдалось

уникнути критики, стосовно принципу виокремлення факторів, закладених у “лійку” (наприклад, враховується розмір партії, але не розглядається оцінка виборцями кандидата).

Особливо актуальним є застосування методології “лійки причиновості” для дослідження електорального вибору в трансформаційних суспільствах, котрі характеризуються перманентною нестабільністю, постійними змінами інституційного дизайну. За таких умов використання класичних теорій електоральної участі може призвести до значних спрощень. Лише врахування специфічних культурних, економічних, історичних і соціально-політичних умов досліджуваних держав і уточнення моделей дасть змогу розширити пізнавальні можливості класичних теорій і застосувати їх для аналізу посткомуністичних держав загалом і України зокрема.

Попри критичні зауваження стосовно неможливості використання класичних теорій електорального вибору в поставторитарних державах такі спроби здійснювались не лише місцевими дослідниками.

Найчастіше вчені будують багатофакторні інтегративні моделі, поєднуючи різні електоральні теорії. Спробу застосувати соціологічну теорію в поєднанні з моделлю економічного голосування для характеристики електоральних процесів у Польщі, Чехії, Угорщині й Болгарії здійснює Г. Кітчелт [13]. Вивчаючи позиції партій щодо ключових економічних та соціально-політичних проблем він констатує наявність у посткомуністичних партійних системах двох соціополітичних поділів: соціально-економічного (опозиція між ринковим лібералізмом і соціальним протекціонізмом) й авторитарно-лібертарного. Внаслідок поєднання цих поділів серед виборців формуються дві крайні позиції – прихильників державного втручання в економіку та соціального протекціонізму в поєднанні зі збереженням авторитарних форм правління проти прихильників ринкової економіки та подальшого розвитку громадянських прав і свобод. Причиною появи соціально-економічного поділу Г. Кітчелт називає дієвість економічних реформ: у випадку їхньої відсутності або неуспішного здійснення поділ не виникає, а головною детермінантою електорального вибору стають позиції виборців стосовно актуальних питань, котрі варіюються впродовж різних електоральних циклів.

Таку позицію науковця критикували, в тому числі й дослідниця Ю. Шевченко. Вона стверджувала: “Економічна модернізація, яка відбувалась у багатьох авторитарних країнах, дуже вплинула на лібералізацію політичної культури цих суспільств” [9, с. 117]. Тому сформувався значний прошарок людей, що підтримували цінності лібералізму, навіть тоді, коли не отримували зиску від економічних реформ.

Варто зазначити, що особливо дієвими ці два поділи є під час перших установчих виборів і впродовж наступних одного-двох електоральних циклів. Згодом, у процесі утвердження демократичного режиму та ринкової економіки їхня роль помітно знижується.

Інструментарій моделі економічного голосування Г. Кітчелт застосував у процесі формулювання гіпотези: в “нових” демократіях виборці голосують перспективно й егоцентрично. Це твердження також піддавалось критиці. Г. Голосов зазначав, що “відкритим залишається питання, чому східноєвропейські виборці, демократичний досвід

яких дуже незначний, виявляються здатними ретельно розрахувати наслідки свого вибору, демонструючи політичну зацікавленість та поінформованість, що недоступні громадянам західних країн” [6, с. 51]. Така поведінка виявляється нераціональною з позиції раціонально-інструментального підходу, зважаючи на високий рівень політичної нестабільності в нових демократіях. Окрім того, Г. Голосов проаналізував поведінку виборців у Росії за допомогою теорії економічного голосування й отримав підтвердження її дієвості саме в “ретроспективно-соціотропному” варіанті.

Дієвість економічної моделі голосування в “нових” демократіях досліджує Р. Дуч, наголошуючи, що зміни в економічній ситуації детермінують електоральний вибір не прямо, а опосередковано. На відміну від стабільних демократій, де вибори відіграють роль референдуму стосовно виконання інкумбентом власної економічної політики, в нових демократіях вагому роль відіграють насамперед позиції щодо інституційних проблем (ставлення до демократизації, лібералізації політичного режиму та економіки тощо). Невдалі економічні реформи можуть спровокувати розчарування в демократичних інститутах загалом і, відповідно, призвести до голосування за партії з антидемократичним і антиринковим спрямуванням. Водночас, посилити вплив економічних факторів може підвищення поінформованості громадян про повноваження інститутів і економічну політику інкумбента: “Вищий рівень інформації генерує сильніший зв’язок між економікою і електоральним вибором” [11, с. 900].

У нових демократіях, де відбувається формування виконавчих і законодавчих органів влади, особливої актуальності набув підхід, який отримав назву інституційного. В основу підходу покладено уявлення, що нерівномірний розподіл повноважень різних гілок влади спричиняє “роздільне голосування” – на виборах до парламенту перемагає одна політична сила, а, обираючи виконавчу владу, громадяни надають перевагу іншій політичній силі. Серед факторів, котрі могли б пояснити це явище, називають: чисельність інституту, який обирається, соціокультурні й демографічні характеристики електорату, особливості виборчих систем, час проведення виборів представницьких інститутів та ін. [9, с. 115].

Голосуючи за інститут з меншим набором повноважень, виборці беруть до уваги економічну політику держави і голосують інструментально, “караючи” або підтримуючи інкумбента. Натомість на виборах “сильнішого” інституту домінує ідеологічна ідентифікація. Виборці надають перевагу партії (кандидату), ідеологічні уявлення котрих є найближчі до їхніх власних, оскільки інститут, що обирається, має повноваження формувати стратегічний політичний курс.

Співзвучну з інституційною теорією концепцію “першочергових” і “другорядних” виборів висунули К. Рейф і Г. Шмітт [14]. Дослідники також констатують відмінність у голосуванні до інститутів з різними повноваженнями. Вибори другого порядку (К. Рейф і Г. Шмітт такими вважають вибори до Європейського парламенту, на протипагу виборам до національних законодавчих органів) характеризуються такими особливостями: 1) низька явка; 2) перемогу найчастіше отримують опозиційні партії; 3)

головною детермінантою вибору є ідеологічний вимір змагання, а не поточна виборча проблематика й імідж лідерів.

Останнє твердження суперечить ідеї інституційного підходу про інструментальну мотивацію на виборах “слабшого” інституту. На наш погляд ідеологічна ідентифікація детермінує результат голосування на виборах другого порядку в тих виборців, котрі дотримуються крайньої позиції в ідеологічному спектрі. Обираючи склад “сильнішого” інституту, вони можуть проголосувати за більш центристську партію, сподіваючись, що вона має вагомші шанси потрапити в парламент. Саме страхом утратити власний голос за умови не проходження обраної партії в парламент і небажанням перемоги певного конкретного політичного гравця (феномен голосування “за менше зло”) можна пояснити рух виборця до середини ідеологічного спектра на виборах інституту з більшим набором повноважень. Натомість на виборах “слабшого” інституту такі виборці повністю проявляють свої ідеологічні уподобання. Проте неузгодженість тверджень цих двох підходів засвідчує, що як інституційний підхід, так і теорія виборів другого і першого порядку є недостатньо вивченими і потребують подальшого доопрацювання з використанням більшої емпіричної бази.

Цікавим з погляду інтеграції різних підходів є дослідження О. Мелешкіної. Для аналізу електорального вибору в умовах Російської Федерації вона використала модель “лійки причинності” як основу для методологічного синтезу. Так, у найширшій частині “лійки” дослідниця розмістила фактори, котрі характеризують політичну ситуацію в країні загалом. Урахувавши специфіку розвитку політичного процесу в Російській Федерації, О. Мелешкіна, крім соціальних поділів і політичних традицій, вводить такі фактори як особливості перехідного періоду та інституційний дизайн. На наступному рівні розташовані політичні цінності та орієнтації, а також позиції виборців стосовно окремих питань. Третій рівень “лійки” охоплює оцінку кандидатів і політичних партій та блоків, котрі беруть участь у виборах. Безпосередньо на електоральний вибір впливають установки щодо кандидатів і партій.

У сформованій моделі відсутні чинники партійної або ідеологічної ідентифікації й оцінки виборцями політичних курсів як нерелевантні для російських умов. Згідно з О. Мелешкіною, “позиції учасників політичного змагання, в тому числі інкумбентів, найчастіше дуже невизначені” [7, с. 51], саме тому не потрібно враховувати оцінку політичних курсів як вагомий фактор. Описана модель, так само як і класичний варіант “лійки”, містить екзогенні чинники: діяльність ЗМІ, особливості виборчої кампанії, думки друзів, знайомих, поточна політична й економічна ситуація. Вони є дієвими в короткостроковій перспективі впродовж конкретної виборчої кампанії.

Будуючи модель, дослідниця не претендує на її універсальність і робить низку зауважень щодо її використання: відмінність між чинниками, котрі детермінують електоральний вибір прихильників різних політичних партій, відмінність факторів електорального вибору на парламентських і президентських виборах; трансформація пояснювального потенціалу факторів з часом; технічні складнощі пов'язанні з можливостями емпіричної перевірки моделі [7, с. 52]. Водночас сконструйована модель

володіє значним пояснювальним потенціалом за умови наповнення її адекватними емпіричними показниками.

Українські вчені М. Вегеш і Ю. Остапець використовують модель “лійки причинності” для пояснення регіональних особливостей електорального процесу в Закарпатській області. Поряд із соціологічною теорією вони беруть цю модель як методологічну основу власного дослідження. Спираючись на логіку “лійки”, що передбачає аналіз електорального вибору за допомогою поступового руху від макро- до мікрофакторів, науковці пропонують п’ять рівнів змінних: зовнішньополітичний рівень; загальнонаціональний; регіональний; рівень малих соціальних груп, до яких залучені громадяни; індивідуально-психологічні характеристики виборців регіону [3, с. 78].

Хоча у висновку вчені роблять певні зауваги щодо застосування моделі (обмеженість можливостей прогнозу електорального вибору, врахування специфіки виборчої кампанії, необхідність поєднання з моніторингом суспільної думки), але саме дослідження демонструє дієвість і виправданість запропонованої методології.

Модель “лійки причинності” й соціологічний підхід, зокрема теорію соціальних поділів С. Роккана і С. Ліпсета, використав у дослідженні поведінки російських виборців А. Баранов. Саме на основі двох запропонованих підходів була сформована багатфакторна модель електорального вибору, яка дала змогу проаналізувати різницю в установках виборців на перших (установчих) і всіх подальших виборах, а також порівняти мотивації під час виборів президента, парламенту, губернаторів та законодавчих органів у регіонах. Науковець вважає актуальними для Росії такі соціополітичні поділи як “місто – село”, “центр – периферія”, “російські – національні території”, поділ за ідеологічними орієнтаціями. Він вирізняє консервативний, ліберальний і комуністичний варіанти електоральної поведінки [1]. Незважаючи на загалом продуктивний аналіз, незрозумілим залишається питання, на якій основі здійснювалась інтеграція підходів у цьому дослідженні.

Власний варіант електоральної теорії запропонував український соціолог О. Вишняк. Проаналізувавши класичні теорії електорального вибору, він обґрунтував “ідеологічно-економічну концепцію електоральної поведінки виборців постсоціалістичних країн, котрі переходять до демократії, суть якої полягає в тому, що найактивніша частина виборців голосує згідно зі своїм ідеологічними уподобаннями, а інша частина – ситуативно-економічно, тобто залежно від рівня суб’єктивної задоволеності умовами життя в період, коли при владі знаходився певний Президент чи Уряд (парламент)” [4, с. 9].

Дослідник, обґрунтовуючи запропонований підхід, наголошує не лише на можливості за його допомогою визначити основні детермінанти електорального вибору, а й на здатності цієї теоретичної моделі прогнозувати результати виборів. Запропонована теорія ідеологічно-економічного голосування також пояснює рівень виборчої активності й причини абсентеїзму. Так, серед чинників виборчої активності О. Вишняк називає рівень партійно-ідеологічної ідентифікації виборців (виборці з усталеною ідеологічною ідентифікацією зазвичай демонструють вищий рівень активності) й суб’єктивну

важливість конкретних виборів для громадян держави (за аналогією з концепцією першочергових і другорядних виборів). Така суб'єктивна роль виборів визначається обсягом повноважень інституту, що обирається, а також рівнем ідеологічної поляризації головних кандидатів, партій чи виборчих блоків.

Висновки О. Вишняка перегукуються з відповідними твердженнями Ю. Шевченко про вплив на електоральний вибір таких чинників, як оцінка власного економічного становища й ідеологічна ідентифікація. Загалом учений здійснює цілком виправдану інтеграцію соціально-психологічного та раціонально-інструментального (зокрема його "економічної" версії) підходів, що дозволяє подолати частину недоліків класичних теорій електорального вибору і використати їх для аналізу політичних систем, котрі трансформуються, в тому числі України.

На необхідності інтеграції класичних моделей електорального вибору для аналізу українського електорального простору наголошує інший український дослідник С. Білоусов: "Доведено, що в умовах трансформації суспільства з різною інтенсивністю виявляються практично усі відомі моделі електоральної поведінки, зокрема маркетингова модель, але найчастіше фіксуються змішані моделі електорального вибору" [2, с. 14].

Отже, проаналізовані дослідження засвідчують численні вдалі спроби побудови інтегративних моделей на основі методології "лійки причиновості".

У цьому контексті вважаємо за доцільне використовувати модель "лійки причиновості" для аналізу факторів електорального вибору в умовах українського суспільства. Беручи до уваги трансформаційний характер політичної системи України, спадок радянського тоталітарного режиму, нестійкість партійної системи, постійні зміни виборчого законодавства й інституційного дизайну загалом, неправильно думати, що електоральний вибір громадян формується під впливом одного або навіть кількох факторів. "Лійка причиновості" допомагає насамперед охопити й ієрархізувати різнопланові детермінанти, здійснити цілісний та систематизований опис процесу формування електорального вибору. Застосована як основа для теоретико-методологічного синтезу "лійка" дає змогу інтегрувати різнопланові фактори електорального вибору, притаманні для соціологічного, соціально-психологічного та раціонально-інструментального підходів.

За основу ми беремо модель "лійки", розроблену О. Мелешкіною. Отже, в найширшій частині "лійки" розміщені соціополітичні поділи й інституційний дизайн як незалежні змінні. Фактори цього рівня впливають на формування політичних цінностей та орієнтацій і на позиції виборців щодо окремих знакових проблем (другий рівень "лійки"). На третьому рівні розміщені безпосередньо установки стосовно партій та їх лідерів.

Ми вже зазначали, що О. Мелешкіна вилучає зі сфери аналізу центральний чинник класичної "лійки" – партійну ідентифікацію як нерелевантну для російських умов. Насправді, застосування цієї категорії для аналізу посткомуністичних східноєвропейських держав є проблематичним. У США, де вперше була розроблена соціально-психологічна теорія електорального вибору, існувала довготривала традиція ідентифікації з двома ключовими політичними партіями. Натомість в умовах

тоталітарного минулого України в складі СРСР була можливість ототожнення себе лише з однією партією – КПРС. Тобто традиція довготривалої ідентифікації з певними партіями в період ранньої соціалізації не могла сформуватися апіорі. Однак, за роки незалежності кількість партій варіювалась в межах двохсот, велика їх кількість виникала та зникала, що теж не сприяло формування партійної ідентифікації. У реєстрі Міністерства юстиції зафіксовано 205 політичних партій (причому 162 з них зареєстровані після 1999 р.). Партійна система України надалі перебуває на стадії формування, чому сприяли зміни виборчого законодавства і запровадження пропорційної (2006, 2007 рр.), а згодом змішаної виборчої системи на виборах до ВРУ (2012 р.). Ці особливості партійної системи України лише підтверджують обґрунтованість вилучення партійної ідентифікації з переліку факторів, включених до “лійки причиновості”.

Натомість окремі українські дослідники замінюють партійну ідентифікацію на ідеологічну. Саме такої позиції дотримується О. Вишняк. Аналізуючи вибори до ВРУ, він констатує стабільність голосування виборців за конкретні ідеологічні блоки (так звана міжблокова усталеність): “Незважаючи на зміни у виборчому законодавстві, економічних і соціальних умовах життя виборців, партійно-ідеологічні преференції виборців України у другій половині 90-х років були дуже усталеними, і ця усталеність була обумовлена високою стабільністю ідеологічних орієнтацій (ідеологічної ідентифікації) електорату, особливо у розрізі ліво-право-центристських ідеологічних блоків” [4, с. 7]. Хоча ці висновки зроблені на основі аналізу результатів виборів кінця 90-х років ХХ ст., але вони не втратили актуальності дотепер. Коли прийняти до уваги визначення ідеології Е. Даунса, як власне уявлення особи про найкраще влаштування суспільства, то стабільність ідеологічної ідентифікації стає абсолютно логічною. Тому в пропонований варіант “лійки” ідеологічна ідентифікація введена у вигляді проміжної ланки, своєрідного фільтра, що опосередковує перехід від політичних цінностей і позицій стосовно проблем до електоральних установок.

До моделі введено також виділені авторами класичної “лійки” екзогенні фактори: економічна, політична кон’юнктура, особливості виборчої кампанії, діяльність ЗМІ, вплив друзів, знайомих

Отже, для аналізу поведінки виборців у США та країнах Західної Європи були розроблені численні теорії електорального вибору, три з яких отримали статус “класичних” – соціально-психологічна, соціологічна, раціонально-інструментальна. В Україні проблема дослідження детермінант і процесу формування електорального вибору, а також можливість застосування класичних теорій актуалізувалась від часу проведення перших конкурентних виборів. Численні дослідження засвідчили значні адаптивні властивості згаданих підходів і можливість побудови на їхній основі інтегративну теорію електорального вибору. Вважаємо, що значний потенціал для теоретико-методологічного синтезу має модель “лійки причиновості”, розроблена в межах соціально-психологічного підходу.

Список використаної літератури

1. *Баранов А.В.* Акторы региональных политических процессов в постсоветской России: система взаимодействий [Электронный ресурс] : автореф. дис. на соискание уч. степени д-ра полит. наук : спец. 23.00.02 “Политические институты, этнополитическая конфликтология, национальные и политические процессы и технологии” / А. В. Баранов. – Волгоград, 2007. – Режим доступа : <http://www.terruss.ru/sources/articles/id934.shtml>
2. *Білоусов С. А.* Об’єктивна основа і суб’єктивні фактори електорального вибору населення в умовах суспільства, що трансформується (на матеріалах Південно-Східного регіону України) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.02 “Політичні інститути і процеси” / С. А. Білоусов. – К., 2002. – 19 с.
3. *Вегеш М. М.* Регіональні особливості електорального процесу в Закарпатській області 1991–2002 рр. [Електронний ресурс] / М. М. Вегеш, Ю. О. Остапеч. – Режим доступу:http://www.edportal.org.ua/books/Conference_2002/Vegesh_Ostapets.pdf
4. *Вишняк О. І.* Електоральна соціологія : історія, теорія, методи : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра соціол. наук : спец. 22.00.01 “Теорія та історія соціології” / О. І. Вишняк. – К., 2001. – 29 с.
5. *Голосов Г.В.* Поведение избирателей в России : теоретические перспективы и результаты региональных выборов 1996 г. / Г.В. Голосов // Полис. – 1997. – № 4. – С. 44–56.
6. *Голосов Г.В.* Сравнительная политология : учебник / Г.В. Голосов. – 3-е изд., перераб. и допол. – СПб. : Изд-во Европ. ун-та в С.-Петербурге, 2001. – 368 с.
7. *Мелешкина Е. Ю.* “Воронка причинности” в электоральных исследованиях / Е. Ю. Мелешкина // Полис. – 2002. – №5. – С. 46–53.
8. *Мельвиль А. Ю.* Опыт теоретико-методологического синтеза структурного и процедурного подходов к демократическим транзитам / Андрей Мельвиль // Полис. – 1998. – № 2. – С. 6–38.
9. *Шевченко Ю. Д.* Поведение избирателей в России : основные подходы / Ю. Д. Шевченко // Политическая наука. – 2000. – №3. – С. 111–130.
10. *Campbell A.* Elections and the political order [Электронный ресурс] / Angus Campbell, Philip E. Converse, Warren E. Miller. – New York : Wiley, 1966. – 385 p. – Режим доступа : <http://books.google.com/books?id=Mt-PGAAACA AJ&dq=Campbell+A.+Elections+and+the+political+order&hl=ru>
11. *Duch R. M.* A development model of heterogeneous voting in new democracies [Электронный ресурс] / Raymond M. Duch // The American political science review. – 2001. – Vol. 95. – No. 4. – p. 895–910. – Режим доступа : <http://links.jstor.org/sici?sici=0003-0554%28200112%2995%3A4%3C895%3AADMONE%3E2.0.CO%3B2-2>

12. *Oppenhuis E.* Voting behavior in Europe: a comparative analysis of electoral participation and party choice [Електронний ресурс] / Erik Oppenhuis. – Amsterdam: Het Spinhuis, 1995. – 245 p. – Режим доступу : <http://books.google.com/books?id=WaYGTIMLtZwC&printsec=copyright&dq=oppenhuis&lr=&hl=ru#PPP1,M1>
13. Post-Communist party systems. Competition, representation and inter-party cooperation [Електронний ресурс] / Herbert Kitschelt, Zdenka Mansfeldova, Radoslaw Markowski, Gábor Tóka. – Cambridge : Cambridge university press, 1999. – 457 p. – Режим доступу : <http://books.google.com/books?id=7kk7q-VESeAC&pg=PA331&dq=Kitschelt+H.&lr=&hl=ru#PPP1,M1>
14. *Reif K.* Nine second-order national elections: A conceptual framework for the analysis of European election results [Електронний ресурс] / Karlheinz Reif, Hermann Schmitt // European journal of political research. – 1980. – Vol. 8. – P. 3–44. – Режим доступу : <http://www3.interscience.wiley.com/journal/119591114/abstract>
15. The American voter : unabridged edition [Електронний ресурс] / Angus Campbell, Philip E. Converse, Warren Miller, Donald E. Stokes. – Chicago : University of Chicago Press, 1980. – 573 p. – Режим доступу : <http://books.google.com/books?id=ActtsAy0qAC&printsec=frontcover&dq=American+Voter&hl=ru#PPP1,M1>

Стаття надійшла до редколегії 28.05.2014

Прийнята до друку 20.06.2014

CONSTRUCTION OF INTEGRATIVE MODELS OF AN ELECTORAL CHOICE BASED ON THE METHODOLOGY “FUNNEL OF CAUSALITY”

Victoria Bun'

*Ivan Franko National University of Lviv
Institute of philosophy, department of theory and history of political science
Universytetska st., 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: victoriabyn@mail.ru*

Several integrative research models of electoral choice was considered. We have shown that in terms of the emergence of new democracies have to build an integrative approach to analyze the determinants of electoral choice on the basis of the synthesis of methodological tools of classical theories of electoral choice. This will allow carry out theoretically consistent and empirically adequate research. It was proved that in conditions of the Ukrainian political system should be developed the integrative model of the electoral choice on the basis of the methodological instrument called “funnel of causality”.

Key words: the electoral choice, determinants of the electoral choice, the theory of electoral choice, the integrative model of electoral choice, “funnel of causality”.

ПОСТРОЕНИЕ ИНТЕГРАТИВНЫХ МОДЕЛЕЙ ЭЛЕКТОРАЛЬНОГО ВЫБОРА НА ОСНОВЕ МЕТОДОЛОГИИ “ВОРОНКИ ПРИЧИННОСТИ”

Виктория Бунь

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
философский факультет, кафедра теории и истории политической науки,
ул. Университетская, 1, 79000, Львов, Украина
e-mail: victoriabyn@mail.ru*

Рассматривается ряд интегративных моделей исследования электорального выбора. Доказано, что на современном этапе для осуществления теоретически последовательного и эмпирически адекватного исследования детерминант электорального выбора в новых демократиях нужно выстроить интегративный подход на основе синтеза методологического инструментария классических теорий электорального выбора. Выясняется, что значительным потенциалом для теоретико-методологического синтеза обладает разработанная в рамках социально-психологического подхода модель “воронки причинности”.

Ключевые слова: электоральный выбор, детерминанты электорального выбора, теории электорального выбора, интегративная модель электорального выбора, “воронка причинности”.